

Я. І. Тарасюк (Дрогобич)

Германська війна Александра Севера

Ya. Tarasiuk (Drohobych)

Germani' War of Alexander Severus

Правління імператора Александра Севера від самого початку не відзначалось особливою стабільністю. Отримавши владу внаслідок двірцевих інтриг у 222 р. н. е., молодий правитель постійно перебував під впливом своєї матері — Юлії Мамеї. Через відданість матері, він не здобув повної незалежності від неї навіть в особистому житті (Herodian. 6. 1. 9). Молодому імператору не вистачало твердості та наполегливості для управління державою [1, с. 274].

Відсутність даних рис у Александра проявилися під час проведення Перської кампанії проти Ардашира I, де римляни зазнали чималих втрат. Через невпевненість імператора, військо зазнало чималих втрат у даній кампанії. Цим римський правитель підірвав лояльність своєї армії. Водночас, під час цієї кампанії, Александр отримав негативні звістки з іллірійських провінцій. Германські племена алеманів перейшли Рейн та Дунай і розграбували римські прикордонні території. Виникла загроза вторгнення до Італії (Herodian. 6. 7. 2). Навала германців також поширилась на територію Галлії (SHA, Severus Alexander, LIX, 2). Напади відбулися у Верхній Германії в районі Ваттерау, Реції в районі долини р. Альтмюль [2, р. 62]. Ймовірно, атака германців носила несподіваний характер і була добре підготовлена [3, р. 204]. Адже на важливих прикордонних ділянках велося уважне спостереження за усім, що відбувається на кордоні. Також діяла розвідка за межами кордону, котра мала надавати дані про можливу загрозу з боку ворожих племен [4, с. 133–135]. Ситуація ускладнювалася тим, що значна частина військ була знята з північних фортів та задіяна у кампанії проти персів.

До наслідків тяжкої Перської кампанії додалися повідомлення про спустошення римських земель германськими племенами. Ці новини деморалізували військо, особливо воїнів-вихідців із земель, котрі піддалися нападу. Адже виникла загроза безпосередньо їх рідним домівкам та сім'ям, і це збільшувало невдоволення легіонерів (Herodian. 6. 7. 3). Становище Александра було надзвичайно вразливим. Східні рубежі вимагали зміцнення оборони у разі повторного нападу персів, миру з якими так і не було укладено. [3, р. 226]. Геродіан повідомляє, що одразу після укріплення східних

кордонів, римський правитель відправився на Рейн та розпочав підготовку до війни з германцями (Herodian. 6. 5. 6). Однак, у Лампрідія зустрічаємо факт повернення імператора в Рим та проведення пишного тріумфу в Римі (SHA, Severus Alexander, LVI, 1). Е. Ертел та Р. Хопкінс погоджуються з даною думкою, припускаючи, що між Перською та Германською війнами був мирний період [5, р. 90; 6, р. 237–238]. Дж. Макхью підтримує твердження Геродіана, вважаючи, що на проведення тріумфу у Александра просто не вистачило б часу. І таку важливу подію, як тріумф, грецький історик обов'язково згадав би у своїй праці. Також необхідно було швидкими темпами здійснити підготовку військ до кампанії на півночі [3, р. 230–231].

Прибувши на Рейн, Александр зіткнувся із заколотом серед війська. Тому він розпустив бунтівні легіони (SHA, Severus Alexander, LIX, 4). Дане повідомлення може бути не вірним, адже розпуск цілих легіонів призвів би до заколоту у війську. Можливо, справа йшла лишень про втихомирення бунтівних легіонів (Aur. Vict. de Caes. 24, 3). Проте це свідчить про напруженість у відносинах між імператором та військом. А зростаючий у цей період випуск монет з написом «*Fides Militum*» підтверджують попередні висловлювання про підірвану лояльність армії [3, р. 232]. Варто відзначити, що своїми запізнілими діями у боротьбі проти германських племен Александр дедалі більш налаштовував воїнів проти себе.

Своїм штабом для ведення майбутніх військових дій Александр обрав Могонціак. Це може свідчити про те, що саме на цьому напрямі ворожі племена зосередили свої основні напади [2, р. 63]. За наказом імператора з човнів був зведений тимчасовий міст через Рейн (Herodian. 6. 7. 6). На монеті 235 р. зображується переправа Александра з легіонерами через зведений міст. На реверсі були зображення імператора та його матері Юлії Мамеї [5, р. 99]. Ймовірно, міст був зведений неподалік його штаб-квартири Могонціака. Що свідчило про певну рішучість у проведенні кампанії. Якби Александр ставив завданням вигнати ворожі племена та відновлення *Agri decumates*, то зведення мосту не було б необхідністю [3, р. 231].

Для боротьби проти алеманів були задіяні воїни-мавританці, лучники з Осроени та частина парфян-перебіжчиків (Herodian. 6. 7. 8). Восени 234 р. він розпочав наступ з Могонціаку в райони розселення ворожих племен [2, р. 63]. Зазвичай тактика варварських племен заключалася в таких ситуаціях у веденні партизанської війни проти противника. Однак, Александр своїм просування на їх територію вимусив їх до відкритого бою. Імператор уникав ближнього бою, застосовуючи загони вище згаданих лучників та застрільників. А у зв'язку з тим, що варварські племена мали слабо захищені обладунки, даний спосіб виявився дієвим у боротьбі проти них [3, р. 232]. Хроніка Зонари описує, що Александр переслідував ворога із луками та списами (Zon. XII, 15). Можливо, у зв'язку з вдалими діями та настанням зими римський

правитель припинив наступ. Римський імператор в такій ситуації вирішив піти на переговори. Шляхом підкупу він вирішив досягнути миру з ворогом. Подібна акція була практикою римлян у боротьбі проти германців (Herodian. 6. 7. 8). Більш за все, згода з алеманами була укладена на тих же умовах, як і попередній договір з Каракаллою [3, р. 232]. За вдалим висновком Р. Хопкінса, цей крок у сукупності з попередніми невдалими діями імператора став фатальним для його правління [6, р. 239].

Було багато факторів, які визначали незадоволення армії. На думку імператора, римська честь була відновлена і сенсу продовження кампанії не було [3, р. 233]. А солдати, родичі яких постраждали та загинули від нападів германців, вимагали помсти. Можливо, якби Александр провів коротку та криваву кампанію, заворушення серед війська не було б [2, р. 63]. В такій ситуації армія вимагала рішучого та авторитетного лідера для себе. Таким лідером був обраний легат *Legio IIII Flavia Felix* Максиміан Фракієць. Він здійснював набір новобранців до легіону та зумів здобути прихильність воїнів. Максиміан розділяв тяготи військової служби із солдатами, навчав їх військовій справі, і був прикладом для наслідування. Одночасно з тим він здійснював подарункові винагороди для своїх воїнів, прив'язуючи їх до себе. Воїни протиставляли жіночність Александра мужності Максиміана (Herodian. 6. 8. 2–3). К. Кріст підмітив, що солдати ненавиділи Александра так само як і скнару Мамею, яка готова віддати гроші варварам, а не поділитись з військом [1, с. 278]. На цьому фоні загроза повстання ставала дедалі більш реальною.

На загальному зібранні паннонські легіони проголосили Максиміана своїм імператором, одягнувши його в пурпурову мантію. Спочатку він відмовлявся від даної пропозиції, але під загрозою смерті він вирішив прийняти цю ношу (Herodian. 6. 8. 5–6). Більш за все, Максиміан хотів упевнитися у вірності воїнів і викрити можливих недоброзичливців. Дж. Макхью вважає, що в Максиміана була особиста образа на Александра: він був усунений з поста губернатора Месопотамії і був назначений *praefectus tironibus*, що явно свідчило у пониженні статусу та посади [3, р. 240]. Максиміан закликав воїнів до вбивства Александра, використавши факт несподіваності (Herodian. 6. 8. 7). Таким чином, дані події свідчили, що долю імператора вирішували не сенат, не населення, а саме армія.

Дізнавшись про заколот, Александр впав у паніку. Спочатку йому вдалось частково відновити вірність своїх військ (насамперед гвардії). Але згодом, коли до його табору наблизилась армія Максиміана, Александр остаточно втратив підтримку своїх воїнів. Його звинувачували у невмілому управлінні армією та залежності від своєї матері у прийнятті рішень (Herodian. 6. 9. 1–5). Історія Августів подає причину невдоволення армії чутку про бажання Мамеї повернутися на Схід. Хоча сам автор вважає це вигадкою прихильників

Максиміана (SHA, Severus Alexander LXIII, 5–6). Коли стає зрозуміло, що смерті не уникнути, Александр повернувся до свого намету. А трибун і декілька центуріонів, за наказом Максиміана, убивають імператора та його оточення (Herodian. 6. 9. 6–7). Точна дата і місце смерті Александра та його матері невідомі. Лампрідій вказує на смерть імператора в поселенні Сицилія, яке знаходиться в Британії або Галлії (SHA, Severus Alexander LIX, 6). Аврелій Віктор також вказує на поселення Сикіла в Британії (Aur. Vict. de Caes., 24. 4). Поряд з Майнцом знаходилося «*Vicus Britannicus*», від чого могла і виникнути плутанина з Британією [6, р. 240; 5, р. 100]. Щодо дати смерті, вказується 21 або 22 березня 235 р. н. е. [5, р. 101; 3, р. 242].

Отже, германська війна Александра Севера 234–235 рр. була відповіддю на вторгнення варварських племен на територію Римської імперії. Імператору вдалось провести вдалий наступ та змусити племена алеманів відступити. Це можна відзначити як успіх Александра у кампанії. Однак, спроба укладення угоди з алеманами, з умовою виплати данини, призвела до заворушення та вбивства імператора бунтівними військами.

Література

1. Крист К. История времен римских императоров от Августа до Константина: Историческая б-ка Бека: в 2 т. — Т. 2 — Ростов-на-Дону, 1997.
2. Southern P. The Roman Empire from Severus to Constantine. — L.; N. Y., 2001.
3. McHugh J. S. Emperor Alexander Severus: Rome's Age of Insurrection, AD 222–235. — Barnsley, 2017.
4. Данилов Е. С. Война и разведывательная деятельность в античном Риме. — Ярославль, 2011.
5. Ertel A. B. The Life of Severus Alexander. — Vancouver, 1986.
6. Hopkins R. V. N. The life of Alexander Severus. — L., 1907.

